

Nr 15.

Ankom till riksdagens kansli den 26 februari 1916 kl. 12 m.

Utlåtande, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående försäljning av vissa kronans jordbruks-egendomar för beredande av medel till inköp av för skogsodling lämplig mark.

(2:a avd.)

I en inom andra kammaren väckt, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisad motion, nr 182, har herr *Erlansson* hemställt, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande en planmässig försäljning av sådana kronans jordbruksegendomar, som icke inbringa 2,000 kronor i årligt arrende, för att därigenom bereda ökade medel till inköp av mark, lämplig till skogsodling, samt för riksdagen framlägga de förslag, som denna utredning kan medföra.

Till stöd härför har motionären anført följande:

»För varje fosterlandsälskande medborgare, som har en vaken blick för betydelsen av de nationella värdenas utnyttjande, är det smärtsamt att se att landets tillgångar icke kunna på ett tillfredsställande sätt tillvaratagas. Värdena i våra åkrar, skogar, vattenfall, malmer m. m. kunde skänka vårt land mycket högre inkomster, om vi ville och kunde använda dem rätt. Villigt och tacksamt skall erkännas, att mycket blivit gjort de senare åren, men det måste också framhållas, att vi hava ett gott stycke kvar, innan vi hunnit målet.

Våra kalmarker — vilka jag genom denna motion vill bringa inför riksdagens hågkomst — ligga i stor utsträckning väntande på skogsplantörens hacka. I sitt nuvarande försummade tillstånd äro de nästan värdelösa,

men hade våra fäder ägnat dem förståndig och framsynt vård, så hade de nu kunnat bära härliga skogar och givit stora inkomster. — Det vore väl, om vi icke gäve våra efterkommande anledning att uttala sig på samma sätt!

Det borde i stora drag ordnas på något sätt, så att dessa marker, som ej kunna förvandlas till åker, bleve skogbärande snarast möjligt. Huru detta bäst skall ske är inte så lätt att säga, men jag hoppas, att den dagen icke är allt för fjärran, då inga kalmarker längre finnas i vårt land.

Vi sträva mot detta mål, ty staten köper skogsmark och mark tjänlig till skog icke blott för de pengar, som inflyta genom försäljning av jordbruk, utan för en miljon kronor årligen. Det räcker ändå inte. Mera behövde göras.

Enligt lagen av år 1874 skola de kronoegendomar, som giva högst 600 kronor i arrendeinkomst, säljas. Dessa egendomar torde snart vara slutsålda; då hava vi att emotse en minskning i inkomsterna av försålda jordbruk och sålunda en mindre summa att köpa skogsmark för. Vi behövde en större summa men hava sålunda att vänta en mindre. Detta kan dock motverkas, om riksdagen vill taga ännu ett steg på den beträdda vägen och besluta att sälja de statens jordbruk, vilkas arrendeinkomst uppgår till högst 2,000 kronor.

Det är en känd sak, att statens jordbruksegendomar lämna en obetydlig inkomst. Därför är det något svårt att förstå orsaken till det motstånd och den betänksamhet, som gjort sig gällande, då det varit fråga om en utvidgad försäljning av dessa. De nationella värdena bliva större genom försäljning, ty jordbruket blir ju kvar och kommer nog icke att skötas sämre, och skogsarealen utvidgas.

Vid försäljning av dessa egendomar böra de — så långt det är lämpligt — styckas till egnahem och småbruk. Småbruken böra dock icke göras allt för små. Storleken får sättas efter jordens godhet. De böra vara så stora, att en familj kan föda sig på dem. Där byggnader eller andra förhållanden tala för försäljning av större lotter må så ske. Det bästa möjliga bör åstadkommas.

Då det för besluts fattande enligt denna framställning har sin betydelse att veta icke blott huru många dessa egendomar äro, utan huru många egnahem, småbruk och större jordbruk härav kunde vinnas, är en utredning härom av nöden. Denna torde då också kunna visa ungefärliga storleken av de medel, som härigenom kunde erhållas till inköp av mark, lämplig för skog.»

Spörsmålet om utsträckt befogenhet för Kungl. Maj:t i avseende å försäljning av kronoegendomar i ändamål att därigenom erhålla ökade medel till inköp av mark, lämplig till skogsodling, har varit föremål för behandling såväl vid 1914 års senare riksdag på grund av motion av herr Gustafsson i Brånsta m. fl. som vid nästlidet års riksdag i anledning av motion utav herr Ekelund. I det över förstnämnda motion av dåvarande jordbruksutskott avgivna utlåtandet framhölls bland annat, hurusom det Kungl. Maj:t år 1874 meddelade generella bemyndigandet att utan riksdagens hörande försälja vissa mindre kronoegendomar av riksdagen utsträckts till att avse sådana, vilka vid inträffad arrendeledighet lämnade staten ett årligt arrende av 600 kronor eller därunder, under villkor att de inflytande medlen komme att användas till inköp av skogbärande eller för skogsbörd tjänlig mark. Vidare erinrade utskottet, att beträffande kronoegendomar med större arrendeavkastning än 600 kronor riksdagen, efter hemställan från Kungl. Maj:t, varje år i allt vidare utsträckning beviljat försäljning av sådana, ävensom att riksdagen uppdragit åt Kungl. Maj:t att använda jämväl de vid dessa försäljningar inflytande köpeskillingarna till inköp av skogsmark och för skogsodling lämpliga områden.

Härefter anförde utskottet följande:

»Då sålunda de vid försäljning av kronans jordbruksdomäner inflytande inkomstmedlen genomgående disponeras för inköp av skogsmark, uppstår osökt den fråga, som utgör motionens huvudföremål, nämligen huruvida icke staten ur finanspolitisk synpunkt skulle handla klokt genom att i större omfattning, än som nu sker, avyttra jordbruksfastigheter för att i stället bringa allt mera skogsmark i statens hand. Motionärerna för sin del synas icke hysa tvivel om önskvärdheten av en forcerad försäljningspolitik. Och de grunda sin framställning företrädesvis på det kända förhållande, att statens skogsegendomar synas tillförsäkra densamma en ständigt växande avkastning, i allmänhet överstigande arrendeinkomsterna från statens jordbruksdomäner.

Utskottet, som delar motionärernas uppfattning om den stora betydelse fortsatta inköp av skogar och för skogsodling lämpliga markområden måste anses äga för främjandet av landets skogshushållning, finner emellertid den i motionen anvisade utväg för beredande av fullt tillräckliga medel till sådana inköp ingalunda vara så naturlig eller välbetänkt, som motionärernas framställning kan synas giva vid handen. Härvidlag hava huvudsakligen tvenne synpunkter varit för utskottet bestämmande.

Det torde visserligen icke kunna bestridas, att det i ett flertal fall synes vara ekonomiskt förmånligt för staten att avhända sig vissa, vanligen smärre jordbruksegendomar, vilkas förvaltning ofta vållar staten kostnader, vilka icke stå i fullt skäligt förhållande till arrendeavkomsten, men vilka, enligt vad erfarenheten visat, vid försäljning pläga betinga köpeskillingar, som väsentligt kunna överstiga arrendevärdena. Uteslutet torde ej heller vara, att även bland de större jordbruksdomänerna kunna finnas sådana, vilka, med hänsyn till exempelvis sådan av motionärerna framhållen omständighet som förestående kostsam nybyggnad, med fördel böra kunna avyttras.

Men någon tillfyllestgörande utredning, utvisande att en försäljning i den omfattande utsträckning, motionärerna synas avse, skulle vara med försiktig statshushållning förenlig, synes utskottet icke vara förebragt. Även förutsatt att, såsom motionärerna vilja göra gällande, statens genomsnittliga nettoinkomst av jordbruksdomänerna icke motsvarar mer än 3 procent av dessas taxeringsvärden och 2 procent av de beräknade saluvärdena, har därigenom ingalunda blivit ådagalagt, att staten, *i stort sett*, skulle vara betjänt med att utbyta dessa, ehuru måhända låga, dock säkra arrendeinkomster och det i allt fall räntebärande kapital jordbruksdomänerna representera, mot utsikten att i en närmare eller avlägsnare framtid kunna påräkna en högre avkastning från egendom, som, vad beträffar kalmarker, enligt sakens natur måste förbliva räntelös under åtskilliga tiotal år framåt.

Det får ej heller förbises, att även statens arrendeinkomster förete en, om ock ringa, dock påtaglig stegring, samt att möjligheten till en ytterligare förbättring icke torde vara utesluten, i den mån vissa önskvärda ändringar i gällande grunder för arrendeuppskattning, nybyggnadsskyldighet m. m. kunna genomföras.

Redan av statsekonomiska hänsyn anser sålunda utskottet varsamhet böra iakttagas i den fråga det här gäller, och under inga omständigheter synes staten böra övergiva den beprövade försäljningsgrundsatsen, att åtminstone medelstora och större jordbruksdomäner icke böra avyttras, utan att en allsidig och ingående prövning rörande varje egendom blivit av vederbörande förvaltningsmyndighet företagen.

Det är emellertid en helt annan synpunkt än den hittills behandlade, som varit den avgörande för utskottets betänkligheter. Enligt utskottets mening gäller nämligen icke förevarande fråga uteslutande eller ens i första hand, huruvida det kan vara ekonomiskt fördelaktigt för statsverket att genom en hastigare genomförd omflyttning av statens vid åker-

bruket fästade kapital till skogsbruket söka erhålla högre ränta å samma kapital. Det får nämligen icke förbises, att statens försäljningspolitik främst fullföljer ett allmännyttigt och socialekonomiskt syfte, varvid endast i underordnad grad spekulations- och vinstsynpunkter kunna och böra göra sig gällande. Det nuvarande försäljningssystemet kan nämligen, alltsedan år 1896, sägas vara huvudsakligen grundat på statsmakternas strävan att direkt främja egnahemsbildningen i landet genom upplåtelser från kronans domäner av såväl självständiga småbruk i allmänhet som egentliga egnahemslägenheter. Det är sålunda en missuppfattning hos motionärerna, att sådana upplåtelser endast skulle förekomma *vid sidan av* de avhändelser, vilka pågått å ena sidan jämlikt ovanberörda Kungl. brev samt å andra sidan efter riksdagens, på särskilda framställningar av Kungl. Maj:t, lämnade samtycke. Vare sig det nämligen gäller egendomar om 600 kronors arrendeavkastning och därunder, över vilka Kungl. Maj:t, enligt riksdagens beslut, har allmän förfoganderätt, eller större egendomar, vilka icke må av Kungl. Maj:t avhändas utan riksdagens särskilda hörande, ske statens försäljningar *i det långt övervägande antalet fall* efter styckning av eller avsöndring från därför lämpliga kronodomäner samt med tillämpning av bestämmelserna i de tid efter annan gällande författningarna angående åtgärder i syfte att åt mindre bemedlade och obemedlade bereda tillfälle att förvärva egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar.

Belysande för den omfattning, i vilken under senaste femårsperiod *egnahemsupplåtelser* ägt rum, jämförd med antalet försäljningar utan tillämpning av sådan författning, är nedanstående av utskottet införskaffade uppgift å antalet under åren 1909—1913 försålda hemman, lägenheter och andra områden av kronans utarrenderade domäner.

År	Lägenheter, försålda i enlighet med författningarna den 25 september 1896, 31 december 1909 och 17 oktober 1913:		Hemman, lägenheter med mera, som försålts i enlighet med 1874 års kungl. brev eller annorledes utan tillämpning av författning om försäljning av egnahemslägenheter:
	efter riksdagens hörande Antal	utan riksdagens hörande Antal	
1909	130	82	60
1910	102	58	42
1911	141	63	47
1912	239	26	44
1913	169	36	60
Summa	781	265	253

Såsom synes, hava omkring 80 procent av de försäljningar, som företagits under ovannämnda tidsperiod, avsett nybildning av egna hem och därmed jämförliga självständiga jordbruk, medan endast knappa 20 procent av de i förteckningen upptagna fastigheterna försålts å offentlig auktion med tillämpning av bestämmelserna i berörda kungl. brev den 29 maj 1874. I avseende å denna senare kategori av fastigheter torde än vidare med största sannolikhet kunna antagas, att de, eller åtminstone flertalet av dem, utgjorts av sådana större områden, vare sig egentliga huvudgårdar eller för olika ändamål uppkomna marker, skiften eller ängar, vilka av naturliga skäl icke lämpligen *kunnat* styckas eller upplåtas till egnahemslägenheter.

Det torde sålunda med största fog kunna påstås, att syftemålet med statens jordförsäljningar väsentligen är socialpolitiskt eller, närmare bestämt, att skapa självständiga mindre jordbrukslägenheter, avsedda att till skäliga inköpspris tillhandahållas mindre bemedlade och obemedlade samt så avpassade att med hänsyn till orts- och avsättningsförhållanden en sköt-sam innehavare kan antagas utan anlitande av andra arbetskrafter än familjens egna därå hava sin bärgning. Fasthålles denna synpunkt, torde med nödvändighet därav följa, för så vitt icke det angivna syftemålet skall motverkas, att statens utbud av för egnahemslägenheter lämplig jord hålles inom de naturliga gränser, som betingas av den å varje ort rådande efterfrågan å dylika lägenheter, något som i sin ordning givetvis utesluter varje tanke på realisation av kronodomäner i den vidsträckta omfattning, som bleve nödvändig, därest de inflytande försäljningsmedlen skulle kunna förslå att i någon avsevärd mån — såsom motionärerna önska — ersätta och onödiggöra det årliga statsanslaget till inköp av skogbärande eller till skogsbörd tjänlig mark.

I den mån önskemålet att vinna jämn tillgång på för egna hem lämpliga jordområden till skäliga pris och med goda villkor i övrigt sådant medgiver, anser emellertid utskottet, att en utsträckt försäljning av kronoegendomar kan vara önskvärd och tillräddig. Att det härvid under vissa förhållanden, och då sådant kan ske utan förfång för ortens egnahemsbehov, kan vara lämpligt att för tillgodoseende av även annan efterfrågan å jord än de egentliga egnahemsspekulanternas, salubjuda jämväl *större* områden eller delar av arrendegårdar, vill utskottet icke heller bestrida. Men en sådan utsträckt försäljning av statens jordbruksdomäner torde, enligt utskottets mening, vara möjlig utan frångående av nu tillämpade försäljningsgrundsatser samt i varje fall utan ändring i nu gällande bestämmelser,

vilka ej blott tillåta vederbörande domänförvaltningar samt uppskattningsmän vid arrende- eller saluvärderingar att därom väcka fråga, utan även synas vara ägnade att direkt hänleda vederbörandes uppmärksamhet därå.

Då, på grund av vad sålunda anförts, motionen syntes utskottet hava en vidsträcktare syftning än som kunde anses förenlig med statens dittills följda försäljningsprinciper och med särskild hänsyn tagen till egnahemsintresset, hemställde utskottet, att motionen ej måtte av riksdagen bifallas; och blev motionen jämlikt utskottets hemställan av riksdagen avslagen.

Vid sistlidet års riksdag återopade jordbruksutskottet i sitt över omförmälda, av herr Ekelund väckta motion avgivna utlåtande de skäl, som av jordbruksutskottet vid 1914 års senare riksdag i ämnet anförts, samt tillade därutöver huvudsakligen följande:

»Utskottet anser sig slutligen böra erinra därom, att efter Kungl. Maj:ts den 15 sistlidne december meddelade bemyndigande chefen för jordbruksdepartementet tillkallat fem sakkunniga personer med uppdrag att inom departementet biträda vid utredning och avgivande av förslag beträffande de ändringar i gällande bestämmelser angående utarrendering av kronans jordbruksdomäner, som kunde finnas erforderliga eller lämpliga, särskilt i syfte att statens intresse i fråga om avkastningen från dessa domäner måtte bättre än hittills tillgodoses samt angående vad med denna fråga ägde sammanhang. Av det sålunda lämnade uppdragets art framgår, att detsamma främst är inriktat på ett förhållande, som, berört av motionären i dennes motivering, uppenbarligen äger det närmaste sammanhang med frågan om önskvärdheten för staten att i större utsträckning än hittills övergå från jordbruksdrift till skogshushållning.»

Då enligt utskottets mening den utredning angående möjligheten av ökad avkastning från statens jordbruksdomäner och det förslag i ämnet, som med visshet syntes vara att från de sakkunniga förvänta, givetvis komme att i avsevärd mån underlätta bedömandet av de statsekonomiska faktorer, som kunde vara för förevarande fråga betydelsefulla, hemställde utskottet, att motionen ej måtte av riksdagen bifallas. I enlighet med utskottets hemställan blev motionen av riksdagen avslagen.

De skäl, vilka sålunda återopats av omförmälda tvenne riksdagars jordbruksutskott, finner innevarande års jordbruksutskott fortfarande äga sin fulla giltighet. Då härtill kommer, att ovannämnda sakkunniga för utarbetande av ändrade bestämmelser angående utarrendering av kronans jordbruksdomäner icke lära underlåta att ägna jämväl förevarande spörsmål tillbörlig

uppmärksamhet och framkomma med det förslag i ämnet, vartill utredningen kan giva anledning, får utskottet hemställa,
att förevarande motion ej må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 25 februari 1916.

På jordbruksutskottets vägnar:

RAOUL HAMILTON.

Närvarande: Hrr greve Hamilton, Ericsson, Petersson, P. Alfred Paulson, Fahlén, Holmquist. Lindblad, greve Wachtmeister, Linders, Åkerlund, Nilsson i Tånga, Öberg, Nilsson i Linnås, Ingeström, Olausson och Hage.

Reservationer:

av herr *Lindblad*, som anförde:

»Liksom vid föregående två tillfällen har jag yrkat att i utskottets motivering få intagen nedanstående fullständiga tabell:

År	Lägenheter, försålda i enlighet med författningarna den 25 september 1896, 31 december 1909 och 17 oktober 1913										Hemman, lägenheter med mera som försålds i enlighet med 1874 års kungl. brev eller an- nordedes <i>utan</i> tillämpning av författning om försäljning av egnahemslägenheter					
	efter riksdagens hörande					utan riksdagens hörande										
	Antal	Saluvärde		Köpe- skilling		Antal	Saluvärde		Köpe- skilling		Antal	Saluvärde		Köpe- skilling		
		Kronor	ö.	Kronor	ö.		Kronor	ö.	Kronor	ö.		Kronor	ö.	Kronor	ö.	
1909	130	191,635	75	188,034	50	82	120,667	65	133,721	20	60	812,222	24	912,486	02	
1910	102	165,868	—	179,698	—	58	100,379	62	102,686	29	42	584,381	40	722,808	40	
1911	141	276,868	99	283,868	90	63	86,633	19	96,991	19	47	721,983	35	823,410	—	
1912	239	395,699	74	408,315	60	26	53,157	—	56,845	—	44	500,919	81	592,671	—	
1913	169	355,510	78	373,649	73	36	105,233	46	107,290	94	60	577,776	42	613,457	15	
S:a 781					S:a 265					S:a 253						

Den i utskottsbetänkandet intagna tabellen är på så sätt missvisande, att den blott anger *antalet* från kronodomäner försålda jordbrukslotter under en viss tidsperiod, då åter den fullständiga tabellen utvisar att försäljningen enligt 1874 års kungl. brev alltså är den viktigare, då den omfattar lät vara till *antalet mindre*, men till areal och värde *större delen* av från staten försold jord.

Statens jordbruksdomäner representera ett taxeringsvärde av i runt tal 60 millioner kronor. Försäljningarna belöpa sig till c:a 1 million kronor årligen. Det skulle dröja 60 år således, om försäljningarna skulle fortgå i samma takt och allt skulle säljas. Emellertid bör nog en del lämpligt belägna och räntabla jordbruksdomäner alltså bibehållas, vadan minst 50 år torde åtgå för utportionering av kronans jordbruk. Arrendeåret 1913 $\frac{14}{3}$ 1914 visar en arrendeavkastning brutto av 2,164,000 kronor och netto 1,479,000 kronor, vilket utgör c:a 2,5 % på domänernas taxeringsvärde.

Den ränteförlust, som årligen uppstår å den utarrenderade jorden, torde ingalunda låta försvara sig, då staten numera, antagligen för längre tid framåt, blir hänvisad att uteslutande inom landet upptaga sina statslån till hög ränta. Ej heller torde ett fortsatt bebyggande alltjämt som »storbruk» vara tillrädligt. Härtill kommer, att man yttermera får en mycket stor del sådan jord i de ecklesiastiska boställena, som allt fortfarande skola bibehållas som arrendejord.

Ända sedan 1896 har nu pågått försäljning av bebyggda torp och lägenheter från kronans domäner, och då tillgången på sådana snart nog torde vara slut, återstår ej annat än att för fortsatt styckning slå in på en uppdelning jämväl av huvudgårdarne. Därvid måste man givetvis träffa ett avgörande, huruvida ej styckningarne böra ske på så vis, att man söker att utnyttja befintliga byggnader så långt ske kan, och således hellre går att sälja större bebyggda lotter än mindre sådana, som måste helt och hållet nybyggas. Faktiskt har spekulationen på obebyggd jord på många ställen avstannat. Man tvingas därigenom att noga överväga vad som i det fallet är det nationalekonomiskt riktigaste: vårt *bondejordbruk* har självant uppkommit på nationell grund, och torde däri ligga den bästa anvisning vad landet faktiskt behöver. Denna form av jordpolitik bör för visso understödjas av staten lika fullt som småbruket. Då det måste främja saken att i tid få en fullt rationell försäljning planlagd och en ökad försäljning till stånd även av jord, lämplig för bondejordbruk, och då det f. n. — utom en kommitté för utredning av de ecklesiastiska boställenas utarrendering — finnes två kommittéer för kronodomäner, har jag ansett, att åt endera av dessa sistnämnda borde lämnas ett bestämt uppdrag att utreda jämväl frågan om ökad försäljning.

Jag har därför inom utskottet yrkat,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till ökad försäljning av kronans jordbruksdomäner.»

samt av herrar *Åkerlund*, *Nilsson* i Linnås och *Olausson*.